

Fundamentals of the formation of a common method for investigating illicit arms trafficking

Основи формування загальної методики розслідування незаконного обігу зброї

Denis Andreev

Key words:

forensic method, illicit arms trafficking, investigation, classification of crimes.

Ключові слова:

криміналістична методика, незаконний обіг зброї, розслідування, класифікація злочинів.

Постановка проблеми. У структурі злочинності в Україні особливе місце посідає незаконний обіг зброї, боєприпасів і вибухових речовин, що є одним із факторів, які суттєво ускладнюють сучасну криміногенну ситуацію. Так, статистичні дані свідчать про таку кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень щодо незаконного поводження зі зброєю в Україні (ст. ст. 262, 263, 263¹, 264 Кримінального кодексу (далі – КК) України): 2013 р. – 6929; 2014 р. – 7228, 2015 р. – 7409, 2016 р. – 7598, 2017 р. – 8362, 2018 р. – 7770¹. Спостерігається невпинне зростання кількості зареєстрованих злочинів цієї категорії, і це з урахуванням того, що з 2014 року з об'єктивних причин не реєструються правопорушення, що вчиняються на територіях АР Крим і частині Донецької й Луганської областей. Суспільна небезпека незаконного обігу зброї полягає у створенні «сприятливих умов» для вчинення більш тяжких злочинів. В умовах сьогодення збільшення арсеналу зброї в країні призводить до її використання як знаряддя під час учинення вбивств, розбоїв, грабежів, хуліганства, заподіяння тілесних ушкоджень, масових заворушень, терористичних актів та інших тяжких та особливо тяжких злочинів. І ці «війни» відбуваються практично в кожному регіоні України: від східних до західних її рубежів. За різними даними, сьогодні в українців на руках офіційно зареєстровано близько 1 млн. одиниць вогнепальної зброї, а всього на руках у населення може бути до 4,4 млн. одиниць зброї². Указане зумовлює необхідність розроблення криміналістичної методики розслідування незаконного обігу зброї.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні засади побудови та застосування криміналістичних методик розслідування злочинів у роботах розглядали С. Белкін, І. Возгрін, А. Волобуєв, Ю. Гармаєв, Л. Драпкін, В. Журавель, О. Колесниченко, Б. Лук'янчиков, Г. Матусовський, В. Образцов, Р. Степанюк, В. Тіщенко, С. Чурілов, В. Шепітько, А. Шмонін, Б. Щур, М. Яблоков та інші вчені.

Останніми роками в Україні проведено низку дисертаційних досліджень і запропоновано методики розслідування незаконного обігу зброї щодо незаконного переміщення³, поводження з вогнепальною зброєю⁴; розкрадання вогнепальної зброї, вибухових речовин і вибухових пристроїв⁵. Проте розроблені криміналістичні рекомендації є вузько спрямованими, неповною мірою задовольняють запити практики й у багатьох випадках унеможливають їх використання щодо розслідування незаконного обігу будь-якого виду зброї, вчиненого різними особами. Отже, сьогодні актуальною є необхідність розроблення концептуальних підходів до формування загальної методики розслідування будь-яких злочинів щодо незаконного обігу зброї.

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення / Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820 (дата звернення: 01.06.2019).

² Українці офіційно мають близько 1 млн одиниць зброї / РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukrainsy-ofitsialno-vladeyut-okolo-1-mln-1532497672.html> (дата звернення: 25.07.2018).

³ Мельниченко С.П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2016. 207 с.

⁴ Тарасенко О.С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2017. 22 с.

⁵ Береза Ю.М. Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. 20 с.

Отже, **метою статті** є розроблення класифікації злочинів незаконного обігу зброї як основи загальної криміналістичної методики розслідування відповідних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Основне завдання криміналістичної методики розслідування, підкреслює А. Волобуєв, полягає в забезпеченні слідчого знаннями про типові ситуації, які можуть складатися під час розслідування злочинів певного виду, та способи дії задля досягнення успіху⁶. Тому сферою реалізації криміналістичної методики розслідування злочинів є забезпечення слідчої практики рекомендаціями щодо найефективніших заходів щодо розслідування відповідних посягань.

Злочини щодо незаконного обігу зброї є криміналістично неоднорідною групою, яка включає 15 статей з VII, XI, XIV, XIX та XX розділів КК України, тому найбільш суттєве значення для розроблення загальної методики розслідування цих злочинів має питання щодо підстав класифікації та виду криміналістичних методик. Аналіз літературних джерел свідчить, що науковцями розроблено численні класифікації криміналістичних методик, здійснені за різними підставами. Ю. Гармаєв та О. Лубін запропонували «вертикальну», «предметну» й за обсягом складну класифікацію криміналістичних методик⁷. А. Журавель створив універсальну класифікацію криміналістичних методик розслідування злочинів, у яку включив базову методику, прості або одиничні (видові, підвидові) методики й ускладнені або групові (родові, міжродові, комплексні) методики⁸. А. Іщенко серед методик розслідування окремих видів злочинів виділяє типові, окремі, спеціальні⁹. Б. Щур, проаналізувавши наукові підходи до класифікації криміналістичних методик, створив класифікацію з п'яти груп¹⁰. І. Возгрін розрізняє сім класифікаційних груп криміналістичних методик розслідування за різними підставами¹¹. Отже, залежності від закономірностей пошуково-пізнавальних процесів і власних уподобань науковці поділяють криміналістичні методики на певні класи, роди, види, групи, міжродові, міжвидові, підвидові, позавидові, внутрішньовидові, комплексні, укрупнені, базові, особливі, загальні тощо.

Пропозиції криміналістів щодо класифікації методик розслідування дають змогу виокремити три підстави щодо її розроблення: по-перше, кримінально-правова класифікація правопорушень (родові, видові методики); по-друге, криміналістичні ознаки: за суб'єктами, способами злочину, характером предмета посягання, місцем злочину, суб'єктивною стороною діяння тощо; по-третє, за змішаними кримінально-правовими та криміналістичними ознаками. На нашу думку, найбільш універсальним є змішаний критерій, який водночас об'єднує кримінально-правові та криміналістичні ознаки злочинів і слугує основою для розроблення міжвидових або комплексних методик. Наведені наукові пропозиції й практика розслідування злочинів дає можливість зробити висновок, що класифікація криміналістичних методик розслідування має базуватися на криміналістичній класифікації злочинів з урахуванням певних кримінально-правових ознак. Уважаємо прийнятним виокремлювати певні методики розслідування передусім залежно від зв'язку зі статтями кримінального закону. Саме кримінально-правові ознаки злочину визначають, на встановлення чого має бути спрямоване розслідування. Кримінально-правова класифікація злочинів окреслена в КК України, в якому залежно від родового об'єкта відокремлені групи злочинів, об'єднані у відповідні розділи (глави) Особливої частини, усередині яких за безпосереднім об'єктом розрізняються окремі види злочинів, склади котрих передбачені однією статтею чи частиною статті. Отже, слушно вести мову про однотипні групи й види злочинів, а також про окремі криміналістичні методики щодо груп і видів злочинів (або групові та видові методики)¹².

Разом із кримінально-правовими щодо класифікації злочинів у криміналістиці використовуються криміналістичні критерії, за якими виділяються методики розслідування класів, родів, груп, видів злочи-

⁶ Криміналістика : підручник : у 2 т. / за ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Маляррової. Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 2. С. 5.

⁷ Гармаєв Ю.П., Лубін А.Ф. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: теория и практика. Санкт-Петербург : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. С. 148–149.

⁸ Журавель В.А. Технології побудови окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2. С. 314–315.

⁹ Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. С. 272.

¹⁰ Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. С. 122–123.

¹¹ Возгрін І.А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. Санкт-Петербург : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. С. 287–293.

¹² Жирний Г. Окремі проблеми криміналістичної методики. Правничий часопис Донецького університету. Донецьк, 2001. № 1 (6). С. 37.

нів. Щодо незаконного обігу зброї можна вказати певні сфери (військова служба, громадська безпека, господарська діяльність), суб'єктів (військовослужбовці, посадові особи, члени організованих груп або злочинних організацій), способи (крадіжка, привласнення, збут, шахрайство тощо), місця (склади, сховища), час (бойова обстановка) вчинення правопорушень. Найбільш вдалою, на наш погляд, є класифікація методик, побудована Р. Степанюком за кількома головними підставами: 1) за кримінально-правовою класифікацією розрізняються методики розслідування роду злочинів (відповідно до розділів КК України); виду злочинів (відповідно до різних статей у межах одного розділу КК України); 2) за криміналістичними критеріями виділяються позавидові методики розслідування, які об'єднані суттєвою криміналістично значущою ознакою; 3) за змішаним критерієм існують міжродові (стосовно груп злочинів, що належать до різних розділів КК України); міжвидові (стосовно груп злочинів, що передбачені різними статтями одного розділу КК України); комплексні (стосовно технологій злочинної діяльності); підвидові (стосовно конкретизованих груп злочинів, передбачених однією статтею КК України); 4) за ступенем загальності (обсягом) методики можуть бути поділені на загальні (методики розслідування, що об'єднують досить велику групу злочинних діянь); спеціальні (більш конкретні методики розслідування вузької групи злочинів)¹³. Виходячи із запропонованої класифікації, вважаємо доцільним і можливим розроблення загальної методики розслідування різних видів злочину щодо незаконного обігу. У цьому сенсі слушною є думка В. Тищенко, що в криміналістичних дослідженнях має бути відображено науково аргументовані погляди автора на принцип формування запропонованої криміналістичної методики з використанням напрацьованих теоретичних знань, що стосуються об'єкта й предмета дослідження¹⁴.

Усі злочини щодо незаконного обігу зброї мають суттєві загальні риси. Вони є протиправними діяннями, які об'єднані такими кримінально-правовими ознаками, як підвищена суспільна небезпека, а також предметом злочинного посягання, тобто зброєю незалежно від її виду. Отже, наявні теоретичні пропозиції та аналіз злочинів щодо незаконного обігу зброї дає змогу створити їх класифікацію за двома підставами – кримінально-правовою (формою вини) та криміналістично значущою (способом учинення кримінального правопорушення).

Злочини з умисною формою вини.

Злочинець, учиняючи дії з незаконного обігу зброї, усвідомлює, що, крім підвищеної небезпеки та спеціального призначення, предмети посягання мають ще й особливий правовий режим, тобто розуміє, що вони вилучені із цивільного обороту. Усвідомлювання особою ознак загальнонебезпечних предметів свідчить про те, що вона розуміє, що робить замах на відносини громадської безпеки. Нами відокремлено такі способи вчинення умисних злочинів щодо незаконного обігу зброї:

- а) способи незаконного заволодіння, збуту – привласнення, викрадення (ч. ч. 1 і 2 ст. 262, ст. 410 КК України); розбій (ч. 3 ст. 262, ч. 4 ст. 410 КК України); вимагання (ч. ч. 1 і 3 ст. 262, ст. 410 КК України); зловживання, використання службового становища (ч. 2 ст. 201, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 410 КК України); шахрайство (ч. 1 ст. 262, ст. 410 КК України); придбання, передача, збут (ст. ст. 263, 440 КК України);
- б) способи незаконного виготовлення, зміни – виготовлення, переробка, ремонт, розроблення, виробництво (ч. 2 ст. 263, ст. 263¹, ст. 265¹, ст. 440 КК України); фальсифікація, видалення чи зміна маркування (ст. 263¹ КК України); умисно знищення або пошкодження (ст. 411 КК України);
- в) способи незаконного зберігання (ч. 1 ст. 263, ст. 440 КК України);
- г) способи незаконного переміщення – носіння, транспортування, перевезення, пересилання, передача, переміщення (ст. ст. 201, 263, 269, 333, 440 КК України).

Злочини з необережної формою вини.

Під час учинення цих злочинів особа передбачає можливість настання негативних наслідків зі зброєю, але легковажно розраховує на відвернення тяжких наслідків або не передбачає цих наслідків, хоча мала й могла їх передбачити (ст. 25 КК України). Можна вказати такі способи вчинення цих злочинів: недбале зберігання (ст. 264 КК України); порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення (ст. 267 КК України); необережне знищення або пошкодження (ст. 412 КК України); утрата або зіпсування (ст. 413 КК України); порушення правил поведіння (ст. 414 КК України);

¹³ Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія. Харків : НікаНова, 2012. С. 100–101.

¹⁴ Тищенко В.В. Сучасний стан і деякі проблеми розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 178.

З криміналістичного погляду розслідування зазначених злочинів, предметом яких є зброя, має багато спільного, тобто вони мають схожі способи вчинення та відповідні слідові комплекси, учиняються однотипними категоріями осіб, що дає змогу дати їх узагальнену характеристику й розробляти криміналістичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності розслідування. Тому, оскільки методика розслідування незаконного обігу зброї об'єднує рекомендації з розслідування декількох видів злочинів, за наведеною вище класифікацією її можна зарахувати до *загальної, міжродової*, що охоплює статті КК України п'яти розділів. Ці делікти мають спільний предмет посягання, тобто поєднані за кримінально-правовою значущою ознакою, але належать до різних видів злочинів. У цій методиці відображається інформація досить високого рівня абстракції, яка стосується здебільшого злочинної діяльності окремих категорій суб'єктів. Ця інформація дає лише загальні орієнтири щодо її застосування. Самі ж методики мають переважно евристичне значення, їх рекомендації використовуються під час вирішення конкретних завдань розслідування, наприклад, версія щодо можливості вчинення привласнення зброї військовослужбовцем перевірятиметься на підставі рекомендацій, викладених у відповідній міжвидовій методиці.

Висновки. Розширення обсягу незаконного обігу зброї, що само по собі є злочином, спричиняє збільшення інших злочинів загальнокримінальної спрямованості: вбивств, розбоїв, грабежів, бандитизму тощо. Розслідування цих злочинів, позначених у п'ятнадцяти статтях п'яти розділів КК України, можливо на основі загальної міжродової криміналістичної методики. Теоретичною основою побудови методики слугує однакова підвищена суспільна небезпека правопорушень, а також предмет злочинного посягання, тобто зброя. Класифікація злочинів щодо незаконного обігу зброї базується на їх розподілі на дві групи за формою вини (навмисні й ненавмисні), а всередині груп – за способом учинення кримінального правопорушення.

Анотація

Стаття присвячена розгляду проблеми розроблення загальної методики розслідування всіх злочинів щодо незаконного обігу зброї. Указані злочини об'єднує однакова підвищена суспільна небезпека, а також предмет злочину – зброя. Основою методики слугує класифікація злочинів, які поділені на дві групи: за формою вини (навмисні й ненавмисні), а всередині груп – за способом учинення кримінального правопорушення.

Summary

The article deals with the problem of developing a common method for the investigation of all crimes of illicit arms trafficking. These crimes are combined by the same heightened public danger and weapons as an object of crime. The basis of the method is the classification of crimes, which are divided into two groups: by form of guilt (intentional and unintentional), and within the groups – by the method of committing a criminal offense.

Використана література:

1. Береза Ю.М. Розслідування незаконного заволодіння військовослужбовцем зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. 20 с.
2. Возгрин И.А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2003. 475 с.
3. Гармаев Ю.П., Лубин А.Ф. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: теория и практика. Санкт-Петербург : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 303 с.
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення / Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=110381&libid=100820 (дата звернення: 01.10.2019).
5. Жирний Г. Окремі проблеми криміналістичної методики. *Правничий часопис Донецького університету*. Донецьк, 2001. № 1 (6). С. 36–41.
6. Журавель В.А. Технології побудови окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична»*. 2015. Вип. 2. С. 305–315.

7. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 359 с.
8. Криміналістика : підручник : у 2 т. / за ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярової. Харків : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2018. Т. 2. 312 с.
9. Мельниченко С.П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного переміщення вогнепальної зброї : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2016. 207 с.
10. Степанюк Р.Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія. Харків : НікаНова, 2012. 382 с.
11. Тарасенко О.С. Розслідування незаконного поводження з вогнепальною зброєю, що вчиняється злочинними об'єднаннями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2017. 22 с.
12. Тіщенко В.В. Сучасний стан і деякі проблеми розвитку криміналістичної методики розслідування злочинів. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 170–180.
13. Українці офіційно мають близько 1 млн одиниць зброї / РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraintsy-ofitsial-no-vladeyut-okolo-1-mln-1532497672.html> (дата звернення: 01.10.2019 р.)
14. Щур Б.В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків : Харків юридичний, 2010. 319 с.